

and interdisciplinary approach, it is a useful read for researchers, postgraduate students and practitioners of sustainability governance.

Thanks to the rich academic experience of the author, who has spent his working life researching global environmental governance, the use of natural resources, rural sustainable development and social and economic ecological transformation, the book entitled "Economics and Sustainability: Social-Ecological Perspectives" has a great scientific and practical value. Due to its representativeness, it offers a specific insight into the context of sustainability, interpreting the present and projecting the future of sustainability and the ongoing transformation process we are participating in.

Milena Ilić, Dušan Stojaković

<https://doi.org/10.5559/di.30.4.10>

Kirsti Lonka FENOMENALNO UČENJE IZ FINSKE

Naklada Ljevak, Zagreb, 2020., 231 str.

Godine 2020. u izdanju Naklade Ljevak i u uredništvu prof. dr. sc. Anite Peti-Stantić, a u prijevodu Vedrane Gnjiđić, objavljeno je hrvatsko izdanje knjige "Phenomenal learning from Finland". Naslov ove knjige u hrvatskom prijevodu glasi "Fenomenalno učenje iz Finske". Autorica knjige, Kirsti Lonka, sveučilišna je profesorica, koja se u svojem radu posvetila području psihologije obrazovanja. Profesorica Lonka ima bogato radno iskustvo u svojoj domovini Fin-

skoj i inozemstvu te su joj, kao što sama navodi u predgovoru knjige, osobito važni inovativni načini učenja, poučavanja i okoline za učenje. Njezino kontinuirano profesionalno usavršavanje autentično se prelijeva u jednu od osnovnih poruka ove knjige: "... ako se ne razvijaš, početak ćeš kliziti unatrag. Ako se uspiješ promijeniti, ponovno ćeš moći postati iznimno uspješan" (str. 13-14). Na primjeru Finske, to bi značilo da se ona preobrazila iz siromašnoga društva u razvijeno i miroljubivo društvo, i to zahvaljujući promjenama finskog obrazovnog sustava. Stoga je ova knjiga usmjerena upravo na prikaz finske odgojno-obrazovne prakse koja se razvila na temelju znanstvenih spoznaja o čovjekovu doživljavanju i ponašanju i koja se prilagođava duhu vremena.

Osim predgovora i uvoda, knjiga ima 11 poglavlja, a započinje poglavljem "Ukratko o finskoj povijesti, jeziku i obrazovnom sustavu". U ovom poglavlju autorica opisuje događaje i pojave koji su obilježili finšku povijest, poput "malih ledenih doba", siromaštva i gladi, ropstva te zarobljenosti između dviju sila, Švedske i Rusije. U poglavlju se navodi citat "Tišina je zlato, a govor srebro", kojim se dočarava finska nesklonost razgovorljivosti i sklonost jezičnoj pragmatičnosti. Navodi se i da je finsko osnovno i srednje obrazovanje besplatno, kako bi učenici raznih socioekonomskih statusa imali jednake mogućnosti. Na visokoškolskoj razini, s obzirom na ključnu ulogu učitelja u obrazovnom sustavu, naglasak se stavlja na kvalitetno obrazovanje budućih učitelja, a učiteljska profesija vrlo je cijenjena u Finskoj.

U drugom poglavlju, koje je naslovljeno "Pouke iz psihologije obrazovanja", profesorica Lonka opisuje na pristupačan i široj javnosti razumljiv način relevantne spoznaje iz psihologije. Autorica opisuje funkcioniranje procesa ključnih za uspješno učenje, poput pamćenja, motivacije i emocija, a paradigma kroz koju razmatra učenje predstavlja suvremen, diljem svijeta prihvaćen pristup obrazovanju. Ta se paradigma naziva sociokonstruktivizam te se njome po-

štuje i potiče "autonomija učenika, sloboda izbora i intrinzična samomotivacija" (str. 58). Autorica opisuje i tzv. model poticajnog učenja, koji je razvila kao sintezu inovativnih načina učenja i poučavanja, poput problemskog, istraživačkog, projektnog učenja, učenja utemeljenog na fenomenima i slučajevima, obrnutog učenja i dr. Prema ovom modelu, tijekom učenja najprije treba utvrditi trenutačnu razinu znanja i aktivirati smisleni kontekst, zatim kroz istraživanje usvajati nova znanja te konačno procijeniti naučeno, kako bi se potaknulo učenike na daljnje produbljivanje znanja. Cilj je procesa učenja da učenici postanu kreativni i uporni mislioci koji se uspješno snalaze u suvremenim složenim i nejasnim problemima te da steknu samodisciplinu i toleranciju na frustraciju. Kako bi postigli taj cilj, Finci su kroz aktualni Nacionalni kurikulum definirali sedam transverzalnih kompetencija koje su opisane u sljedećih sedam poglavlja knjige.

Treće poglavlje, "Prva kompetencija: misliti i učiti kako učiti", kroz tri dijela predstavlja važnost istraživačkog i suradničkog učenja te metakognicije. Naglašava se uloga kritičkoga mišljenja i znanstvene pismenosti u suvremenom digitalnom vremenu preplavljenom raznim informacijama. Uz to, izdvojena je vještina kreativnoga mišljenja kao jedna od ključnih kompetencija potrebnih za snalaženje u promjenjivu svijetu koji se sve više usložnjava. Zanimljiv je i primjer pozitivnoga životopisa, u kojem se, za razliku od usmjeravanja na nedostatke i neznanje, ističu jake strane učenika, čime se gradi učenikovo samopoštovanje i samopouzdanje. Poglavlje je autorica napisala u suradnji s Jukom Makkonenom.

U sljedeća dva poglavlja opisuju se vještine potrebne kako bi osoba postala

samostalnim građaninom koji promiče vlastitu i tuđu dobrobit. Tako su u četvrtom poglavlju, "Druga kompetencija: Kulturalne kompetencije, interakcija i samoizražavanje", koje je profesorica Lonka napisala zajedno s Minnom Berg i Markusom Talviom, čitateljima predstavljene socijalne i emocionalne vještine (npr. samosvijest, društvena svijest i odgovorno donošenje odluka). Te su vještine transverzalne i važne su za svaki radni kontekst. Autori ovoga poglavlja navode da u usvajanju socijalnih i emocionalnih vještina važnu ulogu imaju učitelji koji modeliraju te vještine, a uz to učitelji izravno potiču učenike da rade na socijalnim i emocionalnim vještinama tijekom nastave (npr. pitanjima kojima se osvještavaju emocije, potiče sagledavanje ponašanja iz raznih perspektiva). Socijalno i emocionalno učenje pridonosi i razvoju kulturnih kompetencija, a kao najučinkovitiji način učenja socijalnih i emocionalnih vještina i interkulturalnog razumijevanja autori ovoga poglavlja izdvajaju iskustveno učenje (npr. dramatizacija, igranje uloga). Peto poglavlje, "Treća kompetencija: Briga o sebi i upravljanje svakodnevnim životom", napisale su Kirsti Lonka i Erika Maksniemi te u njemu opisuju vještine koje, uz već opisane socijalne i emocionalne vještine, pridonose razvoju učenika kao funkcionalnih građana: upravljanje vremenom, potrošačka svijest, samoregulacija u primjeni tehnologije i hranjenju, nenasilno ponašanje.

Četvrta kompetencija odnosi se na višestruku pismenost i predstavljena je u istoimenom šestom poglavlju (autori: Kirsti Lonka i Heidi Lammassari). "Prema finskom nacionalnom kurikulumu iz 2016. godine višestruka je pismenost definirana kao sposobnost razumijevanja, stvaranja i procjenjivanja lingvističkih, vizualnih, auditivnih, gestikulacijskih, prostornih i multimodalnih komunikacija i informacija" (str. 117). Budući da se informacije, zahvaljujući tehnološkom napretku, sve češće prikazuju raznim putovima, poput vizualnog, auditivnog i numeričkog, višestruka pismenost postala je vrlo važna vještina suvreme-

noga doba. Mogućnost prepoznavanja lažnih vijesti, služenje akademskim vokabularom, zastupanje vlastita odabira i stava, računalna i gejmerska pismenost, samo su neke od tema koje su prikazane u kontekstu rada na višestrukoj pismenosti.

Suvremena tehnologija, kao i promjene koje je ona donijela u društvu i obrazovanju, teme su i sedmoga poglavlja, koje je naslovljeno "Peta kompetencija: Informacijska i komunikacijska tehnologija (IKT)" (autori: Kirsti Lonka, Milla Kruskopf i Lauri Hietajärvi). U poglavlju se ističe da su "mladi u Finskoj i prečesto samo korisnici gotovih tehnologija kojima se lako služiti, no vrlo malo ih posjeduje napredne vještine stvaranja novoga" (str. 136). Međutim, "sposobnost modificiranja i stvaranja znanja, podataka i medijskog sadržaja u budućnosti će nam biti sve važnija" (str. 144). S obzirom na to da je tehnologija integrirana u svakodnevicu, autori poglavlja ističu da obrazovni sustav treba mlade osposobiti za služenje tehnologijom u vlastitu korist, kao i za odgovornu upotrebu aplikacija i drugih tehnoloških proizvoda te za računalno razmišljanje.

"Šesta kompetencija: Vještine za rad i poduzetništvo" naziv je osmoga poglavlja, u kojem Kirsti Lonka i Heidi Lammassari prikazuju promjene u svijetu rada, poput nesigurnosti radnoga mjesta, turbulentnosti radne okoline i smanjenja broja rutinskih poslova. U skladu s tim će "fleksibilnost i poduzetničke vještine ... dobivati na važnosti" (str. 157). Kroz poglavlje se ponovno ističe važnost socijalnog i emocionalnog učenja te kreativnosti. Posljednja kompetencija opisana je u devetom poglavlju, koje se zove "Sedma kompetencija: Utjecaj na izgradnju održive budućnosti i sudjelovanje u njoj" (autori: Kirsti

Lonka i Erika Maksniemi). Cilj je ove kompetencije stvaranje aktivnih građana koji sudjeluju u demokratskim procesima i propitkuju uobičajene norme, štite okoliš i razumiju kako "njihovi izbori utječu na okoliš na lokalnoj i globalnoj razini" (str. 172).

Predzadnje poglavlje obrađuje tzv. učenje utemeljeno na fenomenima. Prema mišljenju Kirsti Lonka i Suvi Krista Westling, autoricama poglavlja, učenje utemeljeno na fenomenima "zasniva (se) na ideji da školsko znanje mora biti povezano sa stvarnim problemima, kako bismo razvili vještine rješavanja problema" (str. 179). Takvo učenje predstavlja holistički pristup učenju, u kojem se fenomeni poput "siromaštva" proučavaju "iz različitih perspektiva i sa stajališta različitih disciplina" (str. 179). U poglavlju se navodi da aktualni finski kurikulum zahtijeva izvođenje jednoga ili dvaju projekata zasnovanih na učenju utemeljenom na fenomenima tijekom jedne školske godine. Drugim riječima, Finci nisu prestali poučavati pojedinačne predmete, nego su obrazovnom procesu dodali učenje utemeljeno na fenomenima kako bi potaknuli usvajanje već spomenutih kompetencija važnih za 21. stoljeće. Projekti utemeljeni na fenomenima uključuju istraživačko učenje i podjelu rada među učenicima. Kako bi učenici osjećali da je bilo koja njihova ideja prihvatljiva, važno je da učitelji grade i njeguju poticajnu i sigurnu okolinu u razredu. U ovim projektima važniji je proces od samog ishoda, odnosno naglasak je na kontinuiranom formativnom vrednovanju, konstruktivnim povratnim informacijama, vršnjačkom vrednovanju. Prema mišljenju autorica poglavlja, učenje utemeljeno na fenomenima prikladno je za suvremena društva u kojima su problemi sve složeniji, tako da su za njihovo rješavanje potrebni interdisciplinarni pristup, kreativnost i uvidi "izvan okvira". U poglavlju se navodi da se tijekom učenja utemeljenog na fenomenima vrlo često javljaju tzv. rubne emocije. "Takve se emocije pojavljuju kad nešto ruši naše postojeće mentalne modele i teško nam je

zauzeti novu perspektivu" (str. 198). Iako su te emocije neugodne, važno se naučiti nositi s njima jer to učenicima pomaže da se nauče nositi s neugodom neizbježnom u svakodnevnom životu. "Negativne i izazovne emocije dio su procesa učenja, a ne znak neuspjeha. To su vještine važne za 21. stoljeće, budući da turbulentnost i žustri na trenutačnog svijeta rada traže upravljanje stresom, kao i razvijene socijalne i emocionalne vještine" (str. 198).

Knjiga završava poglavljem pod nazivom "Kamo dalje? Vizije za budućnost". U tom poglavlju profesorica Lonka objašnjava važnost ranog obrazovanja, aktivnosti na otvorenom i učenja kroz igru. Autorica ističe i aktualne izazove, poput reforme obrazovanja učitelja, kako bi oni mogli razvijati prethodno opisanih sedam kompetencija, obuke na radnom mjestu, unaprjeđivanje poučavanja STEM predmeta, digitalizacije ispita državne mature. Navedeno je i sedam urbanih legendi o finskoj reformi obrazovnog sustava (npr. da će Finska ukinuti učenje po predmetima, da su finske škole prezabavne te da u njima nema usmjeravanja i strukture). Važna misao ovoga poglavlja, ali i cijele knjige, sadržana je u riječima profesorice Lonka: "Moja je glavna poruka da je besplatno obrazovanje i obrazovanje za sve investicija koja se zaista isplati" (str. 201).

Važno je istaknuti da se u knjizi navode brojni primjeri iz prakse koji približavaju teme obrađene u pojedinim poglavljima te se time povećava razumijevanje prikazanih koncepata ili postupaka. Približavanje sadržaja knjige čitateljima autorica postiže i navođenjem primjera iz vlastita života. Budući da je povezivanje teorijskog i praktičnog znanja, kao i povezivanje teorijskoga znanja s vlastitim is-

kustvima, među ključnim postulatima sociokonstruktivizma, ova knjiga autentično posvjedočuje paradigmu koju zagovara.

Zaključno, čitajući knjigu, teško je ne primijetiti entuzijizam autora i njihovu posvećenost kontinuiranom poboljšavanju kvalitete obrazovanja. Nadalje, iz svakoga poglavlja ove knjige izviru inspirativnost, kao i nada da je "bolje sutra" moguće, ali uz uvjet da država ulaže u obrazovanje. Znanstveno utemeljene promjene obrazovnog sustava usklađene s potrebama suvremenoga doba dovest će do napretka i ostvarenja potencijala društva te postizanja biopsihosocijalnog blagostanja pojedinca. Dakle, "... obrazovanje će u budućnosti biti ključ sreće i prosperiteta. Možda će promijeniti svoj oblik i reformirati se, ali neće postati manje važno" (str. 16).

Vanja Putarek

<https://doi.org/10.5559/di.30.4.11>

**Ana Patrícia Hilário i
Fábio Rafael Augusto
(Ur.)**

PRACTICAL AND ETHICAL DILEMMAS IN RESEARCHING SENSITIVE TOPICS WITH POPULATIONS CONSIDERED VULNERABLE

Multidisciplinary Digital Publishing Institute
(MDPI), Basel, 2020., xv + 172 str.

U studenom 2020. godine Ana Patrícia Hilário i Fábio Rafael Augusto (ur.) objavili su posebno izdanje časopisa *Societies*, u kojem su objedinili 12 radova objavljenih u istoimenom časopisu u 2019. i 2020. godini, a koji tematski pokrivaju praktične i etičke izazove s kojima se suočavaju istraživači s raznih područja društvenih znanosti u bavljenju posebno ranjivim i osjet-